

משרד הביטחון - אגף משפחות, הנצחה ומורשת
יחידת המורשת והמוזיאונים

קירות מדברים ברשת

אגף משפחות,
הנצחה ומורשת -
יחידת המורשת
והמוזיאונים

גיליון מס' 16

טבת ה'תשפ"ב, דצמבר 2021

קוראים יקרים,

גיליון חדש של קירות מדברים יוצא לאור ופוגש אותנו לקראת סיום השנה האזרחית. הפעם בחרנו לשתף ולחשוף לפניכם פעילויות שונות ופרויקטים מעניינים, מגוונים וחדשניים שהיו במוזיאונים בשנה האחרונה. הפעילויות המגוונות נועדו לחשוף ולחבר את הקהל הרחב לתוכני המוזיאונים ולתצוגותיהם, במיוחד בימים שבהם פעלו המוזיאונים תחת מגבלות הקורונה.

בגיליון הנוכחי מספרים צוותי המוזיאונים על פרויקטים בתחומי העשייה והיצירה הדיגיטלית בהיבט הטכנולוגי, כמו יישומונים חדשניים וספורים מודרכים באמצעים דיגיטליים, ובהיבט התוכן, כמו מגוון רחב של הרצאות וימי עיון מקוונים שנערכו במסגרת שיתופי פעולה בין המוזיאונים עצמם, לצד שיתופי פעולה עם ארגונים חיצוניים.

בשנה האחרונה נפל בחלקנו גם ממצא היסטורי מרגש ומסקרן שהתגלה במוזיאון אסירי המחתרות עכו במקרה, במהלך עבודות למניעת סכנות. נוסף לזה התבצעו עבודות שימור חשובות גם במוזיאון האצ"ל בתש"ח.

השנה האחרונה התברכה גם במספר מכובד של תערוכות מתחלפות אשר העמידו צוותי המוזיאונים. חשיבותן של התערוכות היא בריענון המוזיאונים ובהתחדשותם, והן מושכות קהלים נוספים. התערוכות עוסקות בנושאים היסטוריים ואומנותיים. אחת מהן, שמציגה את ציוריו של רוברט דסה מ"נידוני קהיר", נפתחה בראשית חודש נובמבר ותוצג במשך שלושה חודשים.

מוזיאוני משרד הביטחון חזרו לפעילות מלאה בהתאם להנחיות משרד הבריאות ומגבלות הקורונה ובהתאם לכך חזרנו לקבל מבקרים עצמאיים וקבוצות, וכן לקיים מגוון רחב של אירועים ופעילויות בין כותלי המוזיאונים. אני מזמין אתכם לבקר באתר האינטרנט, לעקוב אחרינו ברשתות החברתיות ולהתעדכן בשלל הפעילויות שתתקיימנה במוזיאונים בחודשים הקרובים. שלכם,

שלומי מעיין

מנהל יחידת המורשת והמוזיאונים

גיליון מס' 16

טבת ה'תשפ"ב, דצמבר 2021

חברי מערכת:

ד"ר עפר בורד

יוסף קיסטר

חני שחר פישמן

טל גרינברג גוזלן

עריכה לשונית: רותי ונעם אור

עיצוב גרפי: גרפיקה משהב"ט

בקרו באתר האינטרנט של יחידת המורשת והמוזיאונים

museums.mod.gov.il

חפשו אותנו ב

- יחידת המורשת והמוזיאונים

מה בחוברת

עמ' 2	מוזיאון בית "השומר" מחדשים ומתחדשים בצל הקורונה	
עמ' 4	מוזיאון אסירי המחתרות - עכו פיתוחים וגילויים במצודה	
עמ' 5	מוזיאון ההעפלה וחיל הים ראשית חיל הים בראי הקריקטורה	
עמ' 7	מוזיאון בית הגדודים עושים זום על בית הגדודים	
עמ' 10	מוזיאון בית הפלמ"ח תערוכת "פלמ"ח מעבר למסך" - חווית קיץ בבית הפלמ"ח	
עמ' 11	מוזיאון ה"הגנה" ע"ש אליהו גולומב תערוכות מתחלפות במוזיאון ה"הגנה"	
עמ' 12	מוזיאון האצ"ל משחור-לבן לצבע	
עמ' 15	מוזיאון האצ"ל בתש"ח מה חדש בתש"ח?	
עמ' 16	מוזיאון לח"י מסע אל מציאות רבודה	
עמ' 17	מוזיאון אסירי המחתרות ירושלים "אחד על אחד" עם הסופר שמחה רז, יקיר ירושלים	
עמ' 19	מפת המוזיאונים	
עמ' 20	פרטי קשר מוזיאונים	

מוזיאון בית "השומר"

מחדשים ומתחדשים בצל הקורונה

במהלך הסגר השני הקמנו גלריה לאומנות ישראלית לטובת תערוכות מתחלפות.

פתיחת הגלריה נבעה מתוך הבנה שבאזור הגליל יש צורך בפתיחת גלריות ומוזיאונים לאומנות. לצד המוצגים והנרטיב ההיסטורי ביקשנו לחשוף את המבקר לממד ערכי נוסף, אומנותי ומעניין.

קהל רב פקד את המוזיאון באירוע פתיחת הגלריה שהתקיים ביום האישה הבין-לאומי, עם פתיחת התערוכה "רקמה אנושית" של אומנית הקוויילט (טלאים) הבין-לאומית בלה קפלן, חברת קיבוץ כפר גלעדי. יצירותיה של קפלן הוצגו בתערוכות ברחבי העולם, בגלריות ובמוזיאונים, חלקן אף זכו בפרסים. לאורך דרכה האומנותית יוצרת קפלן עבודות מגוונות על אין-ספור בדים בטכניקות ובפורמטים שונים, מתעדת ללא הרף את סביבתה ומתרגמת זאת לשפת האומנות שלה - הקוויילט. יצירותיה מתמקדות בנופי הגליל, החיים בקיבוץ, נשיות, משפחה, זוגיות, מלחמה ושלום. לצידם בחרה להנציח את דמויותיהם של שלושה מחברי "השומר", מניה שוחט, רחל ינאית בן-צבי וישראל גלעדי, שהיו ממנהיגי הארגון וממובילי דרכו.

פתיחת התערוכה "רקמה אנושית". צילום: עומר שחר

מגפת הקורונה שנכנסה לחיינו לפני כשנה וחצי אילצה את צוות מוזיאון "בית השומר" ליצור הזדמנויות חדשות עבור באי המוזיאון ועבור הקהל הרחב, שלא יכול היה לפקוד את המוזיאון עקב ההגבלות השונות. כמענה למצב החלטנו להגיע אל הקהל באמצעות תכנים שנכתבו ברשתות החברתיות, סרטונים קצרים שהועלו ל"יוטיוב" והעלאת סדרת הרצאות של בנים ונכדים של אנשי "השומר" על אודות הסבים והסבות שלהם. כמו כן אירחנו הרצאות בנושאים שונים כדוגמת המורשת הביטחונית שעברה מאב לבן והמשיכה לדורות הבאים, פלבנות ועוד.

צוות המוזיאון יצר ושידר הרצאות ב"זום" בסדרת מפגשים שלהם היו שותפים כל מוזיאוני משרד הביטחון: בסדרת החינוך סיפרנו על בת עמי גבעוני ומרדכי סגל שהיו, החל משנות השלושים, למורים פורצי דרך במסגרת החינוך הקיבוצי המשותף. משנתם עברה מדור לדור ומתקיימת בחינוך הרחב גם בימינו.

בסדרת "חיי הרוח" סיפרנו על יצירותיה של הפסלת וכלת פרס ישראל בתיה לישנסקי. פסליה של לישנסקי משולבים בתצוגה ההיסטורית של מוזיאון "בית השומר", ובגלריית המוזיאון מוצגת תערוכת קבע יוצאת דופן של הפסלת, המקפלת בתוכה את חייה הרבגוניים של האומנית. בגלריה אפשר לראות את חדר עבודתה שהועתק למוזיאון, פסלי שעווה והעתקי גבס של האנדרטאות.

קינחנו בהרצאה מרגשת אודות שלושה נוטרים ממשפחת קרול, אליעזר וצבי שהיו מאנשי "השומר" ואחיעם בנו של אליעזר, ממשיך דרכו הביטחונית. ההרצאה הועברה במסגרת 85 שנים לנוטרות והתקיימה בשיתוף המועצה לשימור אתרי מורשת בישראל, בית מורשת משטרת ישראל וארגון חברי ה"הגנה".

שיתופי פעולה רבים נוצרו בתקופה זו והבולט שבהם היה שיתוף הפעולה עם מכללת תל חי הסמוכה. במסגרת התוכנית "אקדמיה בכיכר" נוצר קורס ייחודי שבמהלכו נחשפו המשתתפים לדמויותיהן של נשים פורצות דרך ובהן גם נשות "השומר". במהלך הקורס סופר על האתגרים שעמדו לפניהן בתחנות חשובות בחייהן ובחיי החברה שסביבן.

שיתוף פעולה נוסף ומרגש היה עם "בית ותיקי הגליל", המעניק שירותים מגוונים לוותיקי האזור. יצרנו יחד "קופסת בריחה" המתבססת על סיפורם של הארגונים "בר גיורא" ו"השומר". למעשה, "הכנסנו מוזיאון לקופסה" וכך חשפנו אותו לפני קהל הוותיקים שקיבלו את הקופסאות במהלך הסגר במטרה לספק להם פעילות קוגניטיבית, המשלבת משחק ואתגר בד בבד עם יצירת סקרנות רבה.

קופסת בריחה

נוסף על אירועי הפתיחה המרגשים של התערוכות, יצרנו פעילויות מגוונות וסיורים ייחודיים בתערוכות: שיחי גלריה, סדנת פוטותרפיה וסדנאות אומנות.

צוות המוזיאון רואה חשיבות רבה בפתיחת הגלריה לאומנות ישראלית ומתכנן תערוכות מעניינות נוספות בעתיד.

אנו מזמינים אתכם לעקוב אחרי הפעילות שלנו ברשתות החברתיות וכמובן, להגיע לגליל המרהיב ביופיו ולבקר במוזיאון.

כתבו: זוהר מונסונגו ובשמת הראובני זאבי

תערוכה נוספת נפתחה כמה חודשים לאחר מכן בשם "אפקט השוליים". תערוכת צילום מיוחדת של הצלמת הדוקומנטרית עדי סגל, העוסקת בנושאים חברתיים, פוליטיים ואקולוגיים. תצלומיה הוצגו במוזיאונים ובגלריות בארץ ובכתבי עת ברחבי העולם.

בתערוכה זו מוצגות שתי קהילות גליליות, צבעון וקדיא, מנקודת מבט ייחודית. הצילומים מבקשים להכניס את הצופה לחוויה של אשליה אוטופית רגעית. עדשת המצלמה של סגל מכוונת לכאורה זרקור לפעילויות יום יומיות בסביבת חיים מסוימת, החושפות את המשפחה האנושית בכללה ויוצרות פולקלור דוקומנטרי מרגש.

מוזיאון אסירי המחטרות עכו

פיתוחים וגילויים במצודה

חשיפת פגזי תותח מ-1840 - עדות מוחשית

בשנתיים האחרונות מבצעת יחידת המוזיאונים של משרד הביטחון במוזיאון אסירי המחטרות עכו, הנמצא בתוך מצודת עכו ההיסטורית, עבודות להסרת סכנות באמצעות רשות העתיקות. העבודות נעשות בכמה מוקדים שאחד מהם היה הדופן המזרחית של המצודה, שבה נדרש צוות השימור של רשות העתיקות לתקן את חלקי הקיר הרעועים. כאשר טיפסו המְשמרים על הפיגום בגובה 22 מטר שנבנה עבור העבודות, הם הופתעו לגלות בין אבני הקיר פגזים מברזל ואבן במשקל של עד 15 ק"ג כל אחד, שנורו מספינות בריטיות ואוסטריות ושמספרים את סיפורו של הקרב אשר התנהל בעכו לפני 181 שנה.

קרב זה התרחש ב-3 בנובמבר 1840, בשיאה של המערכה הצבאית שניהלו האימפריה העות'מאנית, בריטניה ואוסטריה נגד מוחמד עלי מושל מצרים, אשר בָּנו איבריהם פאשה כבש את העיר עכו בשנת 1832.

הקרב שהסתיים בניצחון הצי הבריטי והצי האוסטרי הבטיח את המשך קיומו של השלטון העות'מאני בארץ ישראל, עד שהבריטים כבשו את הארץ במלחמת העולם הראשונה.

אחד מקציני הצי הבריטי תיאר את פגעי מלחמת 1840:

"המראות בעיר איזמים... שייטת בעלות הברית ירתה כ-15,000 כדורים ופגזים ויש אומרים כי ירתה 40,000, שהם כשני שלישים מן התחמושת שהביאו עימן האוניות." (מתוך: תולדות עכו, נתן שור)

תיאור נוסף של העיר מצוי ברשימותיו של משקיף אוסטרי שנכח במקום: "מי שראה את עכו בזמן הקרב ראה את המראה האיום ביותר שמלחמה יכולה לגלות: החומות, הביצורים והרחובות כולם מנוקבים ומבוקעים וחרבים..." (מתוך: תולדות עכו, נתן שור)

במהלך העבודות על הדופן המזרחית של המצודה ספר צוות השימור כ-40 סימני פגיעה וכן 18 פגזי תותח נעוצים באבן. הפגזים קובעו במקומם בקיר והם ימשיכו לשמש עדות מוחשית לאותה מערכה.

חשיפתם של הפגזים במהלך העבודות לחיזוק המבנה היא נדבך היסטורי נוסף לסיפור אסירי המחטרות, ה"הגנה", האצ"ל ולח"י שלו מוקדש המוזיאון והיא תורמת להנחלת המורשת המקומית והארצית כאחד.

כתבה: חני שחר פישמן

מוזיאון אסירי המחטרות עכו מספר את סיפורו של כלא עכו המנדטורי (1920-1948) מנקודת מבטם של אסירי המחטרות - ה"הגנה", האצ"ל ולח"י.

המוזיאון מציע למבקרים סיור חווייתי בכלא הכולל הדרכה, סרטים, מוצגים מקוריים, תפאורה ואפקטים. סיור זה מוצע לקבוצות ובתיאום מראש. מבקרים יחידים אשר מבקשים לבקר במוזיאון מסיירים בו באופן עצמאי.

בשנתיים האחרונות, כשהעולם כולו מתמודד עם מגפת הקורונה, ניצבו לפנינו אתגרים לא פשוטים גם בסביבה המוזיאולית. סגרים והגבלות שונות שינו את המציאות שהכרנו ואשר ליוותה אותנו שנים רבות. ברגע אחד הפסקנו את חלוקת מכשירי השמע המלווים את הביקור בתצוגת הקבע שבמוזיאון אשר עומדת במרכזו של הסיור החווייתי. צוות המוזיאון הבין שעליו "לחשוב מחוץ לקופסה" ולחפש דרך אחרת אשר תעניק חוויה למבקר.

הפתרון הגיע כאשר צוות המוזיאון השתתף בסדנה שהעבירה המועצה לשימור אתרים בהנחייתה של דנה ישראלי ואשר עסקה ביצירת סרטוני וידאו מהטלפון הנייד.

הרעיון של שירלי בליפנטה, מדריכה במוזיאון, היה לייצר סרטוני הדרכה הכוללים תמונות, קטעי שמע וקטעי וידאו באמצעות התוכנה שהכרנו.

יצאנו לדרך שבה היה ברור לנו כי הכול (כמעט) ייעשה בעשר אצבעותינו. בחרנו מסלול מרכזי, כתבנו וערכנו חומרים, וגם אספנו תמונות היסטוריות ותמונות מתוך תצוגת המוזיאון. שירלי הקליטה קטעי שמע של הדרכה וחיברה את כלל החומרים לסרטוני הדרכה קצרים. בהמשך פתחה ערוץ יוטיוב של המוזיאון. לכל סרטון הוצמד ברקוד, אשר באמצעות טלפון חכם אפשר לסרוק אותו ולהתחבר לסרטונים. הברקודים פוזרו לאורך מסלול הביקור. יצרנו ועיצבנו מפה במטרה לסייע למבקר למצוא את הנקודות שבהן מחכים לו סרטוני ההדרכה.

לאט לאט התחלנו לקבל משובים ממבקרים. בד בבד המשכנו לדייק את המסלול ואת הסרטונים עד שהגענו לתוצאה הרצויה. הבנו שהצלחנו לייצר משהו טוב אשר יישאר כאן לאורך זמן.

בהמשך השתכללנו, וביקשנו מהגריפה לייצר לנו ברקודים מקצועיים שהודבקו על הפאנלים בתצוגה ונראים חלק ממנה. גם המפה עוצבה מחדש והודפסה למען המבקרים.

אנו מודים לצוות הגריפה של משרד הביטחון על הסיוע הרב שהגישו לנו ומזמינים את כולם לבקר במוזיאון, להצטרף לסיור מקומי או לגלות את המוזיאון באופן עצמאי באמצעות הסיור הדיגיטלי.

פגז שהתגלה בקיר המצודה

פרוספקט הסיור הדיגיטלי

מוזיאון ההעפלה וחיל הים

ע"ש דוד הכהן

ראשית חיל הים בראי הקריקטורה

רבות מן הקריקטורות עסקו באופן הומוריסטי בקשיים שעמדו אז בפני המשרתים בצי.

"מעולם לא חשבתי שאמצא
בצי כל כך הרבה מים"
חוברת "חיל הים" גיליון ו',
כסלו תש"ט. חורף בחיל הים,
מאייר לא ידוע

המאיירים אף עסקו במעמדו של חיל הים בצה"ל וכפי שניתן לראות לא היו שבעי רצון מהמצב.

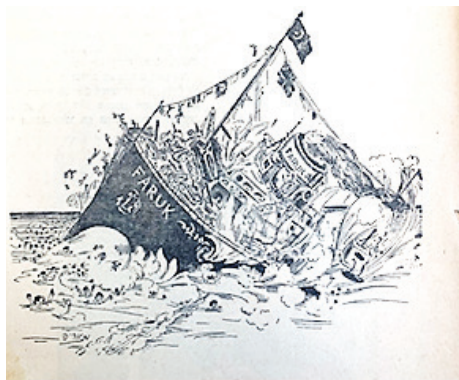

חוברת "חיל הים" גיליון י', ניסן תש"ט.
מאייר מ' אריה

בשנה האחרונה קלטנו במוזיאון את גיליונות הירחונים "חיל הים" ו"מערכות ים". הגיליונות קוטלגו ונסרקו. הירחונים הללו מהווים אוצר בלום לכל המתעניין בשנותיו הראשונות של חיל הים ובימאות בכלל באותן שנים. הקריקטורות שהיו משובצות בגיליונות מספרות על ההוי, הקשיים, האווירה, המשמעת ועוד, מפרספקטיבה ביקורתית, משעשעת ואפילו סטירית.

לפניכם כמה דוגמאות:

חלק מהקריקטורות עסקו במורשת המבצעית הימית הארץ-ישראלית ואף בפעולות המבצעיות הראשונות של החיל הצעיר. דוגמה מייצגת היא הקריקטורה הבאה שעוסקת בהטבעת אוניית הדגל של הצי המצרי אמיר אל-פארוק במלחמת העצמאות:

חוברת "חיל הים" גיליון ה', חשוון תש"ט, מאייר לא ידוע

ביקורי אישים בחיל הצעיר זכו אף הם לקריקטורה כדוגמת קריקטורה זו שעסקה בביקורו של ראש הממשלה דוד בן גוריון בצי.

חוברת "חיל הים" גיליון ד', אוקטובר 1948, בן גוריון סוקר את הצי.
מאייר מ' אריה

הייתה זו טעימה "על קצה המזלג" ממגוון רחב של קריקטורות אשר ללא ספק ראויות לתערוכה ייעודית בפני עצמה. הירחונים נגישים לעיון המבקרים במוזיאון, בתיאום מראש.

כתב: ערן מוזס

חלק מהקריקטורות עסקו בסוגיית המחסור במדים...

"מערכות ים" גיליון "ג", יוני 1952. מאייר לא ידוע

אפילו בעיות משמעת קיבלו ביטוי סטירי.

"מערכות ים" גיליון "ג", יוני 1952. מאייר לא ידוע

מוזיאון בית הגדודים

עושים זום על בית הגדודים

הבריגדה נגד הצורך הנאצי בחזית נהר הסניו בצפון איטליה.

בקרוב הנוער שגדל בארץ ישראל בשנות השלושים של המאה הקודמת, תחת השלטון הבריטי בצילם של מאורעות תרפ"ט, מאורעות תרצ"ו-תרצ"ט וכן בצל מלחמת העולם השנייה שבשנת 1942 התקרבה לגבולות הארץ, היו רבים בעלי תחושת שליחות עמוקה ורצון להשתתף במשימות הלאומיות. אחת הדרכים לממש את תחושת השליחות הלאומית הייתה להתגייס החל מ-1936 ליחידות הנוטרים ולמשטרת היישובים העבריים, שהוקמו ופעלו במסגרת המשטרה הבריטית ולשרת שם כנוטר. החל משנת 1940, מתוך רצון להשתתף במלחמה נגד הצורך הנאצי, אפשר היה לממש את אותה תחושת שליחות גם באמצעות התגייסות לצבא הבריטי, ורבים אכן עשו זאת.

שלושת גיבורי ההרצאה בחרו במסלול הכמעט טבעי של נוטרים במשטרת היישובים העבריים, שירות ב"הגנה" ומעבר לצבא הבריטי - מי בתובלה ומי ב"באפס" ובבריגדה, ותרמו תרומה משמעותית בכל תפקיד שמילאו. לצד תפקידים הרשמי סייעו נוטרים רבים לפעולותיהם של ארגוני המחתרת, והכשירו דורות של לוחמים. לאחר הקמת המדינה היו הנוטרים למסד שעליו התבססו כוחות הביטחון הישראליים. רבים מהם התקדמו לתפקידים בכירים בצה"ל, במשטרה ובארגונים נוספים.

סדרת הרצאות זו נחתמה ב-20 ביולי בטקס לציון 85 שנה לנוטרות שהתקיים באתר ההיסטורי של משטרת נהלל, והיו שותפים לו נציגים מארגון חברי "הגנה", משטרת ישראל ומשמר הגבול, המועצה לשימור אתרי מורשת בישראל, יחידת המורשת והמוזיאונים באגף משפחות, הנצחה ומורשת במשרד הביטחון. בטקס נשא דברים גם מר אריה מועלם - סמנכ"ל וראש אגף משפחות, הנצחה ומורשת.

את הטקס הנחו מנהלת מוזיאון בית הגדודים - רחל סילקו ומנהל מוזיאון לח"י - אורן כבביה, והשתתפו בו גם נוטרים ובני משפחותיהם.

לפני כשנתיים נכנסה הקורונה לחיינו. לא שיערנו אז שבחלוף שנה ועוד שנה עדיין נחיה בצילה ולצידה של המגפה העולמית הזו, אשר פגעה בכלנו ברבדים כה רבים.

אנו במוזיאון בית הגדודים, אחרי הסגרים והחזרה לסוג של שגרה, חשבנו: אם הקהל לא יכול לבוא אלינו, אנחנו נבוא אל הקהל בבית! "זום" כידוע נכנס לחיי כולנו, בקרב המשפחה, לצורכי עבודה וקיום "אירועים" תרבותיים, והכול באמצעים וירטואליים ודיגיטליים. ביחידת המורשת והמוזיאונים הוקם "צוות דיגיטל" ונוצרו שיתופי פעולה עם מוסדות וארגונים יחד עם המוזיאונים השונים שלנו בקיום סדרות של הרצאות "זום". נוסף על זאת יצר המוזיאון שיתופי פעולה נקודתיים בהובלת המנהלת רחל סילקו ורכזת ההדרכה ברקת עובדיה.

צוות ההדרכה צלל לתחום החדש בהיבטים הטכניים, השיוקיים, התוכניים והפסיכולוגיים. למה פסיכולוגיים? למי שרגיל לעבוד מול קהל ממש, להדריך עם תנועות ידיים, להיות בקשר עין, לחוש את הקהל, להוביל אותו בתצוגה ולהחיות אותה ואת העבר מול המבקרים - זה מאתגר לעבור למסכים ולריבועים הקטנים, למצגת ולקהל ממוסך. אז אחרי שעברנו גם את המשוכה הזו (אי אפשר לומר שהתרגלנו), אנחנו יכולים להביט לאחור אל 2021 העומדת להסתים ולהציג לפניכם בגאווה מעט מאותן הרצאות וכנסים וירטואליים שהמוזיאון היה שותף להם. באמצעות הרצאות אלו "ביקרו" במוזיאון ונחשפו לתכניו אלפי אנשים בכל הגילים! ההרצאות עסקו בנושאים שונים ומגוונים, חדשים ומסקרנים! הקהל ה"מדומיין" שלנו היה פעיל ב"צ'אטים", הסתקרן והביע הערכה. ובהחלט ראינו שכר לפעולתנו, למרות כל החששות.

והנה לפניכם טעימה מאותן הרצאות!

"כבר תרמנו (אבל לא מספיק...)"

ההרצאה עסקה בשלושה נוטרים שהחליטו להמשיך ולשרת, להמשיך ולתרום, והפעם במסגרת הצבא הבריטי במלחמת העולם השנייה. ההרצאה ניתנה במסגרת שיתוף פעולה עם בית מורשת משטרת ישראל במסגרת סדרת הרצאות לרגל 85 שנה לנוטרות.

בשנת 2009 נפתחה במוזיאון תצוגה המביאה את סיפור ההמשך לגדודים העבריים - ניסיון שני להקים צבא עברי במסגרת הצבא הבריטי בימי מלחמת העולם השנייה. מתוך היישוב היהודי בארץ שמנה כ-500 אלף נפש, התגייסו למעלה מ-30,000 חיילים וחילות לצבא הבריטי כדי לסייע בלחימה בגרמנים.

את הגיוס הובילו יו"ר הסוכנות היהודית דוד בן גוריון וראש המחלקה המדינית של הסוכנות משה שרת (שרתוק).

המתגייסים הגיעו לחזיתות שונות כמו אל-עלמין, יוון, צרפת ואיטליה.

הם שירתו בחילות היבשה, האוויר והים ועסקו במגוון תפקידים ומקצועות, ביניהם: תובלה ותותחנים, הנדסה, חפרים וקשר, ובריגמנט הארצישראלי שהיה בהמשך לבריגדה היהודית. מתוך 30,000 המתגייסים, למעלה מ-3,000 היו נשים. הן שירתו ב-ATS, חיל העזר לנשים, וב-WAAF בחיל האוויר ותפקדו כנהגות, טכנאיות רכב ומטוסים, פקידות, אחיות ועוד.

בין אותם 30,000 מתנדבים היו שלושת הנוטרים שבהם עסקה ההרצאה: פנחס קופל המפכ"ל השלישי ומפקד מג"ב הראשון, מאיר זורע (זרודינסקי) "זרו", האיש שכל חייו היו קודש למאבק על הקמתה של מדינת ישראל ויוסף חניקיס שהשתתף בלחימת הגדוד השני של

"לא אדישים לעדשה"

ההרצאה סיפקה הצצה להיסטוריה המצולמת של הגדודים העבריים ממלחמת העולם הראשונה באמצעות עדשתם של ארבעה צלמים חשובים שפעלו בארץ ישראל בראשית המאה ה-20. ההרצאה הייתה חלק מסדרת הרצאות של יחידת המוזיאונים בנושא אומנות.

מתוך תודעה היסטורית ומוזיאולית שלחו בשנת 1957 ליאון חפץ ושלמה דרור המכונה "אנקל סם", שניהם יוצאי הגדודים העבריים וממייסדי בית הגדודים, איגרת מיוחדת ליוצאי הגדודים בארץ ובעולם ובה ביקשו לקבל תצלומים, מסמכים וחפצים מימי השירות בגדוד העברי. במיוחד ביקשו שכל גדודאי יספר את סיפור חייו, עם דגש על שירותו בגדוד ויצרף תצלום במדים. וכך נוצר מאגר של כ-2,000 דפי ביוגרפיה של גדודאים המסודרים באלבומים על פי חמשת הגדודים ומצאים באוסף המוזיאון. רבות מהתמונות האישיות היו למעשה תמונות דיוקן.

מהתמונות שבאוסף שלנו, וכן מתמונות אחרות של הגדודים, עולות שלוש נקודות מבט מעניינות של הגדודאים: זו האישיית - שבאה לידי ביטוי בתמונות הדיוקן שצולמו בעיקר בסטודיו לצילום; זו החברתית - המציגה יותר את ההווי וחיי השגרה בצבא; וזו הלאומית, המאופיינת במונח מסוים אפילו בפתוס, ומוסיפה נופך לאומי עוצמתי למצולם בתמונות ואף מאדירה אותו. בהרצאה הוצגו שלוש נקודות המבט הללו באמצעות עבודותיהם של ארבעה צלמים: אברהם סוסקין, צדוק בסן, צבי אורון ואורשקעס (שהיה בעצמו גדודאי) ויעקב בן דב.

בעקבות פנייתו של היל התקיים כינוס של שליחי מפלגות מחנה הפועלים הארץ-ישראלי.

באספה זו נבחרה רחל ינאית להיות נציגת "פועלי ציון" לוועד הזמני של יהודי ארץ ישראל בשטח הנכבש, והייתה אישה יחידה לצד אחד-עשר גברים.

בשלב זה היא עדיין לא דיברה על גיוס נשים, אך שאפה לשלב את המאבק לגיוסן כחלק מהמאבק הלאומי להגשמת הרעיון הציוני.

בפברואר 1918 התכנסה ועידת המתנדבים ביפו והשתתפו בה כ-300 גברים וכ-200 נשים שרצו להתנדב לצבא הבריטי. במאי 1918 קיבל הגנרל אלנבי אישור ממשד המלחמה הבריטי לגייס את המתנדבים. האישור לא כלל את גיוס הנשים.

את אכזבתה הביעה רחל ינאית בספרה האוטוביוגרפי "אנו עולים":

"בא היום לו ציפנו - המתנדבים נשלחים למחנה צבא האימונים במצרים. החברות המתנדבות מתהלכות חפיות ראש. האם אין גם הן ראויות להיות בין משחררי הגליל? והאם אינן נכונות להתאמן גם בנשק?"

לאחר גיוס הגברים הוקם "ועד המתנדבות" ונמשכו הניסיונות לגייס נשים, אך בסופו של דבר התגייסו רק כמה אחיות בודדות.

כיוון אחר של ניסיון לשירות נשים בגדודים העבריים התרחש במהלך הקמת הגדוד ה-39 של קלעי המלך. הנשים שלא אושר להן להתגייס לגדוד התנדבו לארגון "מגן דוד אדום" שהוקם באפריל 1918 בארה"ב. מטרת "מגן דוד אדום" הייתה שהגשת עזרה רפואית לחיילי הגדודים העבריים תהיה בידי יהודים ולא בידי הצלב האדום. נוסף על העזרה הרפואית עסק הארגון גם בפעולות תרבות לחיילי הגדודים.

למעשה, במהלך מלחמת העולם הראשונה לא הצליחו נשים מהיישוב היהודי לשרת בצבא הבריטי, מלבד כמה אחיות. עניין זה השתנה במלחמת העולם השנייה, אז התגייסו לצבא הבריטי למעלה מ-3,000 נשים מהיישוב היהודי בארץ ישראל והן שירתו במגוון רחב של תפקידים.

מפגשים של חיילים ארצישראלים עם שורדי שואה

ההרצאה הייתה במסגרת יום עיון משותף לבית הגדודים ולעמותת מורשת הבריחה.

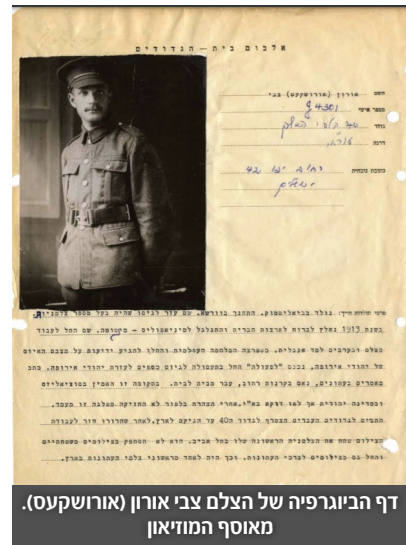
במלחמת העולם השנייה התנדבו לצבא הבריטי כאמור למעלה מ-30,000 איש ואישה מהיישוב היהודי בארץ ישראל. הסיבות העיקריות לגיוס היו הרצון להילחם בגרמנים, לרכוש ניסיון צבאי ולסייע ליהודים. ואכן, במהלך המלחמה ולאחריה פגשו חלק מהחיילים בניצולי שואה וסייעו להם בדרכים שונות.

מפגשים אלה היו עבור ניצולי השואה מקור להרגשת חופש אמיתית שיש בה תקווה ראשונית לאפשרויות העתידיות. הם התרגשו כשראו שיש חיילים יהודים מארץ ישראל הנלחמים בנאצים. עבור החיילים היו המפגשים עדות חיה לשמועות שהגיעו אליהם במהלך המלחמה, ואת הרגשות שחשו הם תיעדו ביומנים ובמכתבים.

באוסף מוזיאון בית הגדודים מצוי תיעוד למפגשים אלה, גם לפגישות הכלליות עם הניצולים, וגם לפגישות האישיות של החיילים שזכו למצוא מישהו מבני משפחתם בחיים.

בהרצאה סיפרו על כמה מהמפגשים ועל התיעוד שלהם במוזיאון. אחד מהם הוא סיפור יומן המשלחת של פנחס לובלינג:

מאפיין נוסף בתצלומים האישיים והקבוצתיים של הגדודאים הוא הניסיון להסיר מהם כל סממן יהודי גלוי, ולהציג את החייל העברי בדמות החייל הבריטי שבצבאו הוא משרת: אוחז רובה, נושא דרגות על מדיו וחובש כובע שעליו סמל יחידתו. בנוסף, רוב הצילומים, גם אלו שנעשו בשטח, הם מטבע הדברים מבוימים לאור טכנולוגיות הצילום בראשית המאה ה-20.

"נשים בגדודים העבריים"

ההרצאה עסקה בימי מלחמת העולם הראשונה ובניסיון של נשים להתגייס ולהצטרף לגדודים העבריים (ההרצאה הייתה במסגרת ערב הרצאות של יחידת המוזיאונים לרגל יום האישה).

במהלך מלחמת העולם הראשונה נרתמו נשים רבות ברחבי העולם למאמץ המלחמתי כחלק מגילויי הפטריוטיות לארצן. מיליוני נשים התנדבו לבצע עבודות שעד אז היו בעיקר נחלתם של בני המין הגברי במשק האזרחי. בכך הן אפשרו לגברים נוספים להתגייס ולהגיע לשדה הקרב. גם אילוצי פרנסה, יצר הרפתקנות וסקרנות לשמה היו חלק מהסיבות להתנדבות.

בכמה צבאות, כמו לדוגמה ברוסיה, אף גייסו נשים לצבא.

גם בארץ ישראל הביעו נשים רצון לסייע במאבק המלחמתי, זאת נוסף על מאבקן להשתלב במוקדי העשייה הציוניים של אותה תקופה.

כשהוקמו הגדודים העבריים הוקם אחד מהם בארץ ישראל: הגדוד ה-40 של קלעי המלך, שנקרא גם "הגדוד הארץ-ישראלי". היה זה לאחר כיבוש ירושלים וחלקה הדרומי של ארץ ישראל, ורבים מתושבי הארץ החלו להביע את רצונם להשתתף בלחימה לשחרור שאר חלקי הארץ.

כדי להביא את הרצון לידי מימוש הוקם "ועד מתנדבים" שכלל את אנשי "השומר" ואת חברי "הקבוצה היפואית", בוגרי גימנסיה הרצליה. את אנשי "השומר" ייצגה בוועד רחל ינאית - אז ארוסתו של יצחק בן צבי, ממייסדי הגדוד ה-39 של קלעי המלך.

בדצמבר 1917 פנה הגנרל הבריטי ג'ון היל לוועד העיר תל אביב בבקשה לגייס את צעירי היישוב לצבא הבריטי, ובזאת קלע לרצונם של הצעירים עצמם להתגייס.

הזוגיות בזמן המלחמה.

אחד מהסיפורים שהובאו בהרצאה הוא זה של משפחת ישראלי שהייתה בעלת משק במושב שבו ממוקם המוזיאון - אביחיל. את המושב הקימו ותיקי הגדודים העבריים ממלחמת העולם הראשונה. כשפרצה מלחמת העולם השנייה חשו חלק מהוותרנים באביחיל בפרט ובארץ בכלל צורך להתגייס שוב לצבא הבריטי ולתרום למאמץ המלחמתי. הפעם מבוגרים יותר ומשמשים בעיקר בתפקידי סיוע ושמירה.

יהודה ישראלי, שהיה אז בן 46, התגייס ועבר קורס הכשרה כתותחן להגנה אווירית ושירת בארץ, באזור הנגב ובירושלים.

באביחיל נשארו רעייתו בלהה ושני בניהם, צביקה בן ה-16 ואיתן בן ה-7, אשר העביר אלינו את המידע.

בלהה, אישה נמרצת ופעילה, עבדה לצד בעלה במשק מעורב ומצליח, אך בגלל המלחמה התקשו בייצוא ונתרו כמעט ללא הכנסה.

כשהתגייס יהודה, בבת אחת נפל כל העול על בלהה שהייתה צריכה להתגבר על שילוב בין ניהול הבית והמשק. שני ילדיה סייעו לה בעבודות שונות במשק.

נוסף לעבודה במשק עסקה בלהה גם בדאגה לעתיד המשפחה. בין השאר השתתפה בכנס שיועד לנשות החיילים וכלל הרצאות בנושא הטיפול במשפחת החייל ועתיד המשפחה.

סיוע נוסף קיבלו משפחות החיילים מ"אגוד החיילים המשוחררים" שטיפל בהיבטים שונים של משוחררי הצבא הבריטי. משפחת ישראלי קיבלה ארבע לירות ארץ-ישראליות והיה עליה לספק כל כמה חודשים נימוקים משקיים כדי לקבל תמיכה מחודשת.

מובן שגם האב יהודה היה מוטרד מבעיות המשק בהעדרו וניסה לסייע מרחוק: הוא כתב לוועד הכפר וביקש סיוע בטיפול בשטח שהוצף מפגעי הטבע.

אך הקושי נתן את אותותיו, ובקטע שכתבה בלהה לעצמה, היא מדגישה את הבדידות שהיא חשה. איתן ישראלי כותב שאימו עברה למעשה שלוש וחצי שנים של לחימה יום יומית.

בסיפור זה ובסיפורים אחרים, ניכרים הקשיים והדילמות האישיים והרגשיים בימי משבר עולמי ומשבר לעם היהודי, תוך כדי קיום חובה כאדם אל מול הרגש הפרטי והמשפחתי.

משפחת ישראלי. מתוך הספר "אביחיל" בעריכת רות פורת.

מקווה שנהניתם מהטעימה של ההרצאות. עוד נושאים רבים ומרתקים באמתחתנו ואתם מוזמנים בכל עת לבקרנו בבית הגדודים ובדף הפייסבוק של המוזיאון.

כתבה וערכה שירה מרמורשטיין אלישע, מתוך ההרצאות של רחל סילקו, ברקת עובדיה ושירה מרמורשטיין אלישע.

במהלך השנה שלאחר המלחמה ארגן "ועד הבריגדה" משלחות מיוחדות של חיילים שיצאו לחפש את קרוביהם. חיפוש זה הוביל להתארגנות רחבת היקף. החיילים השתדלו ליצור קשר עם הקהילות היהודיות המקומיות, ללמוד את בעיותיהן מקרוב ולפעול למען חידוש הפעילות הציונית שם. משלחות אורגנו גם לפולין, שם נותרו כ-60 אלף יהודים, רובם ללא מסגרת חיים נאותה וללא מקורות פרנסה. המשלחות פעלו להידוק הקשר עם יהודי פולין ולהרחבת דרכי היציאה מפולין, וגם העניקו להם עזרה כלכלית ורפואית.

בראש אחת מהמשלחות האלה עמד פנחס לובלינג.

פנחס לובלינג, המכונה "פינק", נולד בפולין למשפחה ציונית. הוא עלה לארץ ישראל ולמד ביוכימיה באוניברסיטה העברית.

במהלך מלחמת העולם השנייה התגייס לצבא הבריטי, ושירת כקצין בבריגדה היהודית.

פינק חיפש אחר משפחתו, הוריו, אחיו ואחותו, ועמד בראש המשלחת שיצאה לקטוביץ ולסוסנוביץ, האזור שבו הם גרו. את קורות המשלחת ואת המפגש הראשוני עם שרידי השואה ושרידי הקהילות הוא תיעד ביומן. לימים מסרה אותו בתו למוזיאון.

המשלחת גם ניהלה רישום של היהודים במקומות שאליהם הגיעה, כמו לדוגמה בסוסנוביץ:

"סוסנוביץ היהודית מנתה לפני המלחמה כ-30 אלף נפש. כמעט כולם הושמדו, רובם במחנה הקרמטוריום באושנווינצ'ים. גם כאן עברו יהודים רבים את העיר בדרכם הארוכה והמספר הגיע ל-25,000... רוב תושבי סוסנוביץ החליטו לבחור במקל הנדודים עד אשר יגיעו לארץ ישראל ולשם כך עברו רובם ככולם לגרמניה, לשטח האמריקאי."

כמו יהודים רבים אחרים, גם תושבי סוסנוביץ לא רצו לחזור ולגור בעיירות שבהן חיו לפני המלחמה, והמשיכו לחפש את דרכם. החיילים סייעו להם בחיפוש זה.

פינק לא מצא את בני משפחתו הקרובה שנספו, לבד מאחיו, ניצול אושוויץ, שאותו פגש אחר כך בארץ ישראל. עם זאת, הוא שמע כי דודתו אחות אימו נמצאת בבליגיה, ונסע לשם כדי לסייע לה לעלות לארץ.

חזית ועורף ומה שביניהם - מכתבים מן האוסף המוזיאלי

ההרצאה הייתה במסגרת סדרת הרצאות של אגף משפחות, הנצחה ומורשת למשפחות השכולות.

ההרצאה העניקה הצצה נדירה להתכתבויות מרגשות מאוסף המוזיאון, בין החיילים הארצישראלים בחזית מלחמת העולם השנייה לבין משפחותיהם בארץ ישראל. מובן שלא כל המכתבים מצויים בידינו. חלק מן המכתבים פורסם בספרים מטעם המשפחה או גורמים אחרים. חלק אחר, שיש לקוות כי לא אבד, מצוי בבתי המשפחות. חשפנו בהרצאה מעט מהמכתבים שעשו את דרכם לאוסף המוזיאון.

המכתבים, שלא נועדו לעין הציבור, משיחים לפי תומם, ולבד מההצצה לנבכי הנפש של הפרט, הם מאפשרים לנו ללמוד על כמה היבטים:

היבט אחד הוא החיים בצבא הבריטי, ביחידות ובחזיתות השונות. ככל שהתאפשר לחיילים לפרט במגבלות הצנזורה, אנו קוראים על התקדמותם, על סדר יומם וגם על מפגשיהם לאחר המלחמה עם פליטים יהודים באירופה ועל מעורבותם בתנועת "הבריחה".

היבט שני הוא המתרחש בארץ, אירועים מיוחדים כלליים ואירועים ספציפיים ליישובים שונים - עיר, מושב וקיבוץ.

היבט שלישי הוא קורות המשפחה, ההתמודדות האישית ותחזוקת

מוזיאון בית הפלמ"ח

תערוכת "פלמ"ח - מעבר למסך", חוויית קיץ בבית הפלמ"ח

להכשרה הארצישראלית הזו הצטרפו חבריה מבגדד שנקראו "הבגדדים" ועד מהרה השתלבו בחיי ההכשרה, בעבודה התקלאית ובהווי. מאחר שידעו את השפה הערבית נשלחו חלקם ליחידת המסתערבים ואף ביצעו פעולות מעבר לקווי האויב. הבולט מבין חברי קבוצת "הבגדדים" היה דוד בן אליהו "דאוד", שלאחר מכן גם השתתף בליווי שיירות לירושלים הנצורה.

כחלק מפעולת ליל הגשרים ביוני 1946 ביצעה הכשרת דפנה את פיצוץ גשרי מטולה בהצלחה.

ליל הגשרים. מתוך התערוכה

התערוכה ממשיכה ומספרת בתמונות את המשך דרכם של חברי ההכשרה במלחמת העצמאות ואת הקמתו של קיבוץ משגב עם ידי חברי ההכשרה.

מלווים את הסיפור: פרופס (אביזרים) מצילומי הסדרה, כתב חידה, מסלול מכשולים וקליעה למטרה, כתב מורס וסיכום מסביב למדורה ברוח הפלמ"ח.

אנחנו שמחים על ההזדמנות ועל הצלחת הפרויקט.

מבקרים בתערוכה

כתבה: יפעת פריד

מסלול חווייתי קיצי חדש נפתח לאחרונה בבית הפלמ"ח - הסיפור האמיתי שמאחורי סדרת הילדים והנוער "פלמ"ח", בהפקת ענני תקשורת, טין ניק I-Yes.

הסדרה מציגה את סיפור המאבק שהתחולל בשנת 1946 ונוגעת במפעל ההעפלה, ליל הגשרים, בפעולות נוספות של "תנועת המרי" ובהקמת 11 הנקודות בנגב.

בתערוכה החדשה "פלמ"ח - מעבר למסך" נחשפו משפחות וילדים למקורות ההשראה ולתכנים ההיסטוריים שעליהם מבוססת הסדרה המצליחה.

במרכז התערוכה נמצא את סיפורה של הכשרת הנוער העובד בקיבוץ דפנה, שסיפורה קרוב למדי לסיפור ההכשרה המוצג בסדרה.

דודו צירקסקי מפקד ההכשרה מוכר לרבים מהשיר שחיים חפר כתב עליו "דודו".

תמונתו האחרונה של דודו צירקסקי מעמק החולה. מתוך אתר הפלמ"ח

*"[...] הגישו פינג'אן והגידו:
היש עוד פלמחניק כמו דודו?"*

*היתה לו בלורית מקרזלת שער
היתה לו בת צחוק בעיניים
ועת הקיפואו בנות עד צאן -
צחק הוא עד לב השמים. [...]"*
(מתוך אתר בית הפלמ"ח)

דודו היה ממפקדי הפלמ"ח המופנמים והשקטים והיה בעל כישורי פיקוד יוצאים מהכלל. בזכות כישורו לשפות וגישתו הייחודית לבני אדם הוא היה המוכתר של רמות נפתלי, ויצר יחסי שכנות טובה עם הערבים והבריטים בעניינים שונים. לצורך תפקידו כמוכתר לימד דודו את עצמו ערבית. בהמשך התערוכה נראה דודו לפני היציאה לפעולה בנבי יושע, שם נהרג תוך שהוא קורא לחייליו להשאיר את גופתו ולסגת.

התערוכה מרחיבה ומראה את סדר יומם של חברי ההכשרה מריצות הבוקר, אימוני הקפא"פ (קרב פנים אל פנים), הליכת זיקית, מעבר מכשולים, העבודה במשק וכן את ההווי והאווירה של חברי ההכשרה, היחסים שנקמו בין חבריה והרומנטיקה שפשטה ביניהם.

מוזיאון ה"הגנה" ע"ש אליהו גולומב

תערוכות מתחלפות במוזיאון

תערוכת "שורשים בחול"
צילום: ורד גנץ

מבקרות בתערוכת
"שורשים בחול"
צילום: ורד גנץ

תערוכה נוספת היא **"שורשים בחול"** שהציגה באמצעות ציורים את הקשר בין האדם לאדמה ולשורשי היסטוריים.

בתערוכה הוצג הסיפור האישי והסיפור המשפחתי של האומנים, אשר נשזר בסיפור הלאומי ובשיבת האדם לאדמת מולדתו - ארץ ישראל. ארגון ה"הגנה" היה המסד לצבא המדינה שבדרך, כאשר לצד תפקידו הביטחוני השתתף במפעלים לאומיים גדולים וחשובים: התיישבות, חקלאות והעפלה.

כל אומן נבר באלבום התמונות המשפחתי ומצא את החיבור האישי לסיפור הלאומי, לאדמה ולמקום. נושאי הליבה של התערוכה הם נושאי הליבה של התקומה: ההעפלה, המעברות, נשים לוחמות, טבע הארץ, עלייה ועוד.

את הציורים שנבחרו ציירו חברי נבחרת הציור הרב-גילית של האומנית שירלי סיגל. הנבחרת השתתפה בתחרויות ואירועי ציורי בין-לאומיים וזכתה בפרסים רבים.

אוצרת התערוכה: ענבר קוונשטוק, מנהלת מוזיאון ה"הגנה".

שתי התערוכות קצרו שבחים ומשכו קהל רב ומגוון של מבקרים. התערוכות היו ערך מוסף לסיור בתצוגת המוזיאון והמבקרים זכו לחוויה מעשירה וייחודית.

כתבה: ורד גנץ

כחלק מהתמורות העוברות על מוזיאון ה"הגנה" בשנתיים האחרונות הוכשר חלל התצוגה לתערוכות מתחלפות.

התערוכה הראשונה שהוצגה, **"כובשי השחקים"**, הציגה צילומים היסטוריים מקורס הטיס הראשון של חברת "אווירון", ולקחה את המבקר למסע מרתק אל ראשית התעופה הביטחונית העברית.

חברת "אווירון" הוקמה בשנת 1936 כחברת תעופה אזרחית, שמטרתה החשאית הייתה הכשרת כוח אווירי ביטחוני ליישוב היהודי במסגרת ארגון ה"הגנה".

דב הוז מראשי ה"הגנה" מונה לאחראי מטעם הארגון על נושא התעופה הביטחונית והיה לאחד ממנהלי חברת "אווירון", לצד יצחק בן יעקב חבר קבוצת דגניה א'. במסגרת החברה הוא הוסמך כטייס מורשה. לימים ייקרא על שמו שדה תעופה - שדה דב בתל אביב, ואילו שדה התעופה במחניים ייקרא על שמו של יצחק בן יעקב.

התערוכה התמקדה בקורס הטיס הראשון של חברת "אווירון", שהתקיים בעמק הירדן במהלך מאורעות תרצ"ו-תרצ"ט, כפי שנראה מנקודת מבטם של חקלאי עמק הירדן שהיו בין המשתתפים בו. באמצעות תצלומים מאותה התקופה הציגה התערוכה את קשיי הקורס, את האנשים שהתמודדו עם קשיים אלה ואת המטוסים שהיוו את ראשית כוח התעופה הביטחוני טרם הקמת המדינה.

התערוכה נעלה בנוכחותו של מר רון חולדאי ראש עיריית תל אביב-יפו.

התערוכה נדדה אלינו מ"בית גורדון" בדגניה א', שם הוצגה לראשונה. אוצרת התערוכה: עמליה אילן ז"ל, שהייתה מנהלת "בית גורדון".

תערוכת "כובשי השחקים". מימין לשמאל: אלוף (מיל') דן טולקובסקי מפקד חיל האוויר (1953-1958), יוסי סורביץ' מזכיר ארגון חברי ה"הגנה", רון חולדאי ראש עיריית תל אביב-יפו, שרי ישראלי אחראית תרבות עיריית תל אביב-יפו. צילום: ורד גנץ

מוזיאון האצ"ל

משחור-לבן לצבע

יד בנפשו לאחר חמישה חודשים של חקירות ועינויים. במסגרת עסקת חילופי שבויים לאחר מלחמת ששת הימים, שבה שוחררו חיילי צה"ל, שוחררו גם "נידוני קהיר". המצרים אפשרו את שחרורם של חברי הרשת בתנאי שישוחררו לאחר חילופי החיילים השבויים ותחת מעטה סודיות.

על התערוכה

ב-14 שנות מאסרו בכלא טורא שבקהיר, תיעד רוברט דסה את החיים בכלא דרך ציוריו. ברישומי עיפרון תיאר את היציאה לעבודת הפרך, את הקצין האכזר הרוכב על סוס, את העינויים, המכות והצינוק. ציורים אחרים מראים את חבריו לתא, את התור לרופא ואת רוברט עצמו עומד על דלי המים וצופה בעד הסורגים בעזרת מראה לראות אם הסוהר מגיע, בעוד חבריו מכינים אוכל שהוברח לתא. הוא צייר בהיחבא שכן נאסר עליהם לצייר או לכתוב על תנאי החיים בכלא. עם שחרורו הצליח רוברט להבריח את הציורים לארץ.

את ציוריו של רוברט אפשר לחלק לארבע קבוצות. לקבוצה הראשונה של הציורים אין לנו גישה. אלו הם ציורי קיר שרוברט נהג לצייר על קירות הכלא. רוברט ומאיר זפרן, שאף הוא ניחן בכישרון ציור, התבקשו לצייר על קירות הכלא. כל ראש אגף רצה לקשט את קירות האגף שלו בציורים. פעילות זו אפשרה לרוברט ומאיר לצאת מהאגף שלהם, לשוטט ברחבי הכלא ולקבל הטבות שונות עבור כל החברים.

זפרן השתחרר מהכלא לאחר שבע שנים. הוא יצא ממצרים לצרפת ומשם הגיע לישראל. בזמן שהותו בפריז רשם זפרן את רוברט ללימודי ציור בהתכתבות בבית ספר צרפתי לאומנויות. על תעודת הגמר של המוסד הצרפתי מופיעה כתובת התלמיד Prison de Tourah- (כלא טורא).

גם לקבוצה השנייה אין לנו גישה. אלה הם ציורים של סוהרים ובני משפחותיהם. רוברט נהג לצייר את הסוהרים בכלא במטרה לקבל יחס טוב יותר עבורו ועבור חבריו. הוא נהג להחמיא להם בציוריו ואף להעלותם בדרגה. רוברט צייר גם את בני משפחות הסוהרים על פי תצלומים שהסוהרים הביאו אליו. ציורים אלו נותרו בידי הסוהרים.

בקבוצה השלישית כלולים ציורים ששלח רוברט מהכלא לבני משפחתו. אלה הם ציורים בצבע, ציורי נוף מהדמיון או ציורים שהועתקו מכתבי עת שהתגלגלו לכלא. הציורים משדרים מסר אופטימי. "רצייתי שהמשפחה שלי תחשוב שהחיים שלי בכלא לא כל כך נוראיים, לא רצייתי להדאיג אותם", סיפר רוברט.

ב-4 בנובמבר 2021 נפתחה תערוכת הציורים "משחור-לבן לצבע" המציגה את ציוריו של רוברט דסה, מ"נידוני קהיר". שלמה דרור, מנהל מוזיאון האצ"ל ואוצר התערוכה כותב על היצירות ועל הסיפור העומד מאחוריהן.

רוברט דסה היה חבר ברשת ריגול שהקים המודיעין הצבאי הישראלי בתחילת שנות החמישים. חבריה היו צעירים יהודים ממצרים, חברי תנועות נוער ציוניות, אידיאליסטים ובעלי השכלה. הרשת כללה שני תאים, האחד בקהיר והשני באלכסנדריה.

רוברט דסה, דיוקן עצמי

בשנת 1954 נחתם הסכם בין בריטניה למצרים על פינוי תעלת סואץ. הצבא המצרי עתיד היה לקבל מהבריטים המתפנים מחנות צבא ושדות תעופה צבאיים. בישראל החלו לחפש דרך למנוע את מימוש ההסכם שנתפס כמאיים על ביטחונה. כך נולד "מבצע סוזנה", שהיה לאחת הפרשות המטלטלות בתולדות המדינה וידוע גם בכינויים "הפרשה" ו"עסק הביש". הרעיון היה לבצע פיגועים נגד מוסדות אמריקניים ובריטיים במצרים, כביכול בידי ארגונים קיצוניים מקומיים. בישראל קיוו כי החשש הבריטי, שיציאתם ממצרים תחזק את הקיצונים ותערער את היציבות, יגרום לדחיית הפינוי.

המשימה הוטלה על חברי הרשת אף שלא הוכשרו לפעולות מסוג זה. הפיקוד על המבצע הוטל על אברי אלעד שהיה בעל עבר פלילי בפלמ"ח ובצה"ל. בפעולה הראשונה הטמינו חברי הרשת מטעני תבערה בדואר המרכזי באלכסנדריה, בספרייה האמריקנית בקהיר ובספרייה האמריקנית באלכסנדריה. הפעולות תוכננו לגרום נזק בלבד ללא פגיעה בנפש.

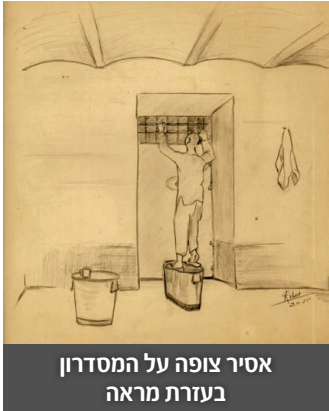
ב-23 ביולי 1954, יום חגה הלאומי של מצרים, תוכננה להתבצע פעולה רחבת היקף שבמהלכה יוטמנו מטעני תבערה בשני בתי קולנוע בקהיר, במחסן לשמירת חפצים בתחנת הרכבת בקהיר ובשני בתי קולנוע באלכסנדריה.

הפעולה באלכסנדריה השתבשה. מטען התבערה התלקח בכיסו של פיליפ נתנזון. הוא נכווה קשות ונעצר במקום. בתוך כשבועיים עצרו כוחות המודיעין המסכל המצריים את כל חברי הרשת. היחיד שלא נעצר היה אברי אלעד.

לאחר חמישה חודשי חקירות בעינויים הועמדו חברי הרשת למשפט. שבעה מהחברים: רוברט דסה, מאיר זפרן, מאיר מיוחס, פיליפ נתנזון, ויקטור לוי ומרסל נינו נידונו לעבודות פרך ולתקופות מאסר שונות. שמואל עזר ומשה מרזוק נידונו למות והועלו לגרדום. מאיר בינט, איש מודיעין ישראלי שפעל במצרים ללא קשר לפרשה ונעצר גם הוא, שלח

ציורים שנשלחו כגלויות

"היינו צריכים להיזהר שהסוהרים לא יתפסו אותנו בעת הכנת המזון כי הם היו מחרימים את קופסאות השימורים. הייתה עוד שיטה לגילוי הסוהרים, פיזרנו פירורי לחם במסדרון וציפורים היו באות לאכול. אם היה בא סוהר, הציפורים היו בורחות והרעש של הכנפיים שלהן היה אות אזהרה." (ר.ד.)

עבודת הפרך בשנים הראשונות למאסר הייתה טראומה קשה עבור הנידונים. הסוהרים היו אכזרים והפכו את האסירים כרצונם.

העבודה נמשכה משבע בבוקר עד חמש אחר הצהריים עם הפסקה לארוחת צוהריים שכללה שתייה מבור מים. האסירים שכבו על הקרקע כדי להגיע למים ונאבקו זה בזה כדי להספיק לשתות בזמן הקצר שהוקצב להם. מי שלא הגיע נשאר צמא.

האסירים היו יחפים וכבולים בשרשראות ברזל בידיהם וברגליהם. הברירה הייתה בלתי אפשרית וגם לא היה לאן. המדבר שסבב אותם והסוהרים החמושים, שחלקם רכבו על סוסים, לא הותירו להם סיכוי.

"אם אסיר עשה משהו לא בסדר, הסוהר היה אומר לו להרים את הרגליים באוויר ואז היה מכה אותו במקל על כפות הרגליים. אחר כך האסיר לא יכול היה לדרוך על כף הרגל במשך ימים. אותנו לא הכו בכלא אבל בחקירות עברנו עינויים. קשרו את הרגליים למתקן גבוה והחוקרים היו מכים בכפות הרגליים עד שיצא דם מהאוזניים." (ר.ד.)

הקבוצה הרביעית כוללת ציורים המתעדים את חיי היום יום בכלא וכולם רישומים בשחור-לבן. רישומים אלו הוסתרו מעיני הסוהרים, שכן כאמור אסור היה לתעד את החיים בכלא לא בכתיבה ולא בציור. עבור רוברט זו הייתה הדרך היחידה להתמודד עם הקשיים בכלא ולכן על אף הסיכון, הוא המשיך לצייר.

"נידוני קהיר" נשלחו לכלא טורא השוכן בדרום קהיר. הם נכלאו באגף לימן טורא שהיה מתקן בעל רמת ביטחון מרבית. "כשהביאו אותנו לכלא, הסוהר אמר לנו 'את השער הזה אתם תראו פעמיים. פעם ראשונה עכשיו, כשאתם נכנסים לכלא, ופעם שנייה כשתשתחררו מהכלא.'" (ר.ד.)

"לא היו מקלחות, בקושי היה לנו סבון. היינו משפשפים את הגוף בידיים במים מהפח. לא היה שמפו אז שטפנו את השיער עם סבון." (ר.ד.)

לאסירים לא הותר להחזיק תער ומספריים למעט אסיר אחד שסיפק שירותי גילוח ותספורת תמורת תשלום שניתן בדרך כלל בסיגריות. "לימים גילינו שהאסיר, שאת גרונו הפקדנו לתער שלו, נידון למאסר בגלל מעשי רצח." (ר.ד.)

עבודותיו של רוברט הן כמו יומן מסע של מי שנמצא במציאות קשה ביותר, באגף לימן בכלא טורא שליד קהיר. באמצעות הציורים הוא מספר סיפור ומתקשר עם משפחתו.

לאחר השחרור המשיך רוברט לצייר. התמונות שצייר מאז היו בצבע.

תערוכה זו מוקדשת לכבודם של חברי רשת הריגול במצרים ולזכרם של מי שכבר אינם איתנו. כאשר ניגשנו להכין את התערוכה אמר לי שלומי מעיין מנהל יחידת המורשת והמוזיאונים שהתערוכה הזו אינה תערוכה רגילה של אומן. "למדינת ישראל יש חוב כבד כלפי נידוני קהיר ולכן אני רואה בקיום התערוכה משימה לאומית." ברוח זו ניגש צוות התערוכה לביצוע המלאכה. על הקמת התערוכה אמונים: ד"ר עפר בורד - אוצר ראשי, שלמה דרור - אוצר, יעל הלוי - ייעוץ אומנותי.

התערוכה תוצג בשלושת החודשים הקרובים במוזיאון ה"הגנה" ע"ש אליהו גולומב ואנו מזמינים את הקהל הרחב לבקר ולהתרשם!

כתב: שלמה דרור

משחק כדורסל בכלא

רוברט, שהיה ספורטאי טרם מעצרו, הציע למפקד הכלא להקים קבוצת כדורסל. עד מהרה הוקמו קבוצות נוספות בשאר האגפים והם קיימו טורנירים בתוך הכלא. מאוחר יותר החלו לקיים טורנירים גם נגד בתי כלא אחרים. "כקפטן יכולתי להתליט מי יהיו השחקנים ומי יהיה הקהל שיבוא לעודד. מובן שכל החברים מהרשת היו המעודדים. פיליפ שהוכשר בישראל כצלם, על ידי המודיעין, היה הצלם של הנבחרת. בזכות הכישורים שלו הוא היה גם הצלם של הכלא" (ר.ד.)

תור לרופא

שירותי הרפואה בכלא היו גרועים. מאיר זפרן שלקה בשבר מפשעתי עקב עבודת הפרך, עבר ניתוח בתנאי הכלא. הרופא ניתח אותו ללא כפפות ובהרדמה מקומית בלבד.

מוזיאון האצ"ל בתש"ח

ע"ש עמיחי פאגלין (גידיו)

מה חדש בתש"ח?

בשנה האחרונה ובהשפעת הקורונה עברנו לעבוד יותר בתוך הדיגיטלי. העלינו מגוון תכנים הקשורים לאצ"ל, חלקם שיווקיים, כדי לאפשר חשיפה רבה יותר ולהציע חלופה מסוימת לביקורים הפיזיים: הרצאות זום במגוון נושאים לקהל הרחב כמו סיפורו של מבנה מוזיאון האצ"ל בתש"ח והמערכה על יפו, חיי הרוח של עצורי המחנות במחנות באפריקה, אנדרטאות האצ"ל ועיצוב הזיכרון, פרסום פוסטים מעוצבים באמצעות תוכנת canva ברשתות החברתיות פייסבוק ואינסטגרם, משחק טריוויה מקוון ויצירת סרטונים בתוכנות שונות.

ביקורם של תלמידי חטיבת בניינים מראשל"צ, כמו בכל סיום ביקור, ביקשנו מהמורה האחראית למלא משוב על הביקור. המורה ציינה שהיה מאוד מועיל אילו היו התלמידים מכירים מושגים וציוני דרך היסטוריים כהקדמה לסיפורי האצ"ל בתש"ח. הצורך בהכנת תלמידים לקראת ביקור במוזיאון הניע אותנו לחפש דרכים להקניית ידע בסיסי בדרך משעשעת. כך הכנו משחקים שנועדו להקנות מושגים וידע בהיסטוריה ביישומי הרשת.

בשנה האחרונה, במלאת 90 שנה להקמת האצ"ל, שקדנו על הכנת חוברת הפעלות ויצירה לילדים הכוללת חידונים, משימות מאתגרות, בניית דגמים תלת-ממדיים, פענוח כתבי חידה ועוד.

השנה אף זכינו להתודע במוזיאון לכמה חברי אצ"ל ותיקים ויקרים שאותם ראינו וצילמנו והפקנו סרטים תיעודיים. מרגשים במיוחד היו שני הראיונות עם חיה שרייבר ואברהם כבודי.

חיה שרייבר, אשר הגיעה בלוויית בתה, סיפרה כי הייתה אמורה לשמש כתצפיתנית בצריח המסגד ביהודיה (יהוד) בזמן התקפת הלגיון הערבי, אך ההסעה לא הגיעה לאסוף אותה וכך ניצלו חייה. אברהם כבודי, שהגיע עם ילדיו, זיהה את עצמו בצילום מרכזי בתצוגת "המערכה על יפו", שם הוא נראה כלוחם אצ"ל צעיר רכוב על משורין של האצ"ל.

כתבו: ילנה אבזגאז ויעל הלוי

חיה שרייבר בעת הראיון

אברהם כבודי על רקע תמונתו על משורין האצ"ל בתצוגת המוזיאון

בתקופת הסגר בחודש ינואר 2021 חזרה "הביתה" המרגמה "ברנדט" והוצבה במקומה הטבעי ברחבת הכניסה של המוזיאון, וזאת לאחר שישה חודשי שימור, שיחזור וצביעה. מרגמות מסוג זה היו הכלי העיקרי בשימוש חיל התותחנים במלחמת העצמאות.

בעקבות עבודת השימור שעשה המשמר אפולו לגיטמו התגלו פרטים מעניינים על אודות כלי הלחימה הזה. בשלב הניקוי התגלו פרטים שהם מעין תעודת זהות: מרגמה 120 מ"מ, מספר סידורי 21, מקום ייצור - צרפת, שנת ייצור - 1944.

פרט מעניין נוסף היה בחירת הצבע. לפני השימור היה צבעה אפור. כעת נצבעה המרגמה בגוון ירוק צה"לי, משום שלאחר תחקיר לא נמצא צבע ייחודי לכלי.

במהלך השימור נעשו גם עבודות שיפוץ ובניית חלקים חדשים, שהתבססו על חוברת מקורית של מפרט המרגמה. החלקים השבורים - הדורגל (הצובה) וארגז התחמושת - תוקנו ושוחזרו. בעבודת השימור הובא בחשבון שהמוצג מוצב בטיילת תל אביב-יפו, אזור הומה אדם, ולכן הוקדשה מחשבה גם לקיבוע המרגמה באופן בטיחותי.

מרגמה "ברנדט" המחודשת מוצבת ברחבת הכניסה למוזיאון

מבנה המוזיאון עבר גם הוא "מתחת פנים" באמצעות עבודות של רשות העתיקות ובהן שיקום ואיסוף חלק מהגג, שימור סורגי החלונות, החלפת ויטרינות זכוכית וחלונות סדוקים, שיקום פנסי התאורה ברחבת המוזיאון ושימור הקיר החיצוני הדרומי וקירות פנימיים באמצעות טיח "נושם" מיוחד. המוזיאון, שהוא גם אתר הנצחה ל-41 חברי האצ"ל שנפלו במערכה על יפו, נבנה על בסיס מבנה היסטורי משנת 1900 שבנה סוחר יהודי בשכונת מנשייה ביפו. קרבת המוזיאון לים והשינויים שנעשו במבנה לאחר הקמתו (יציקה של קירות מבטון מזוין, שחזור של קירות, בניית גג ועוד), מאיצים את תהליכי הבלייה ומחייבים עבודות שימור תקופתיות.

בשנה האחרונה הצגנו שתי תערוכות מתחלפות שהן פרי של שיתופי פעולה. התערוכה הראשונה "מקום להתבוננות ויצירה", הייתה בשיתוף אגף שיקום נכים במשרד הביטחון ומרכז השיקום לנכי צה"ל נפגעי ראש ע"ש קורה ומוזס סגל ז"ל, בה הוצגו מגוון עבודות פיסול וציור בטכניקות שונות של נכי צה"ל אשר עוברים תהליך שיקומי במרכז. התערוכה השנייה, המוצגת גם בימים אלה ונקראת "ליצור מבעד לסדק", היא שיתוף פעולה עם אגף משפחות, הנצחה ומורשת מחוז מרכז. בתערוכה מוצגות עבודות אומנות של בני משפחות שכולות, המשתתפות בקבוצות תמיכה באומנות. הציורים הם עדות למסע המששתפים בקבוצה עוברים.

"מסע אל מציאות רבודה" - הטמעת היישומון

Artive בתצוגת מוזיאון לח"י

תהליך העבודה עם היישומון החל בכתיבת מתווה למסלול בן שתיים-עשרה נקודות צפייה הכוללות הטמעת קטעי ארכיון, אנימציה, תלת-ממד, פינת סלפי ועוד. כל נקודה חייבה איסוף חומר ארכיוני וכתיבת תסריט המתאר את ההתרשיות ביצירה. עמדות הצפייה נפרשו על פני כל קומות המוזיאון ונקבעו במרחקים כאלה שימנעו עומס, צפיפות, זמני המתנה ארוכים והפרעות רעש.

בשנה הקרובה תיערך במוזיאון לח"י תוכנית הרצה של המיזם באמצעות הטלפונים החכמים האישיים של מבקרי המוזיאון ואנו מקווים להצלחתה.

כתבה: קרן רוה

במוזיאון משרד הביטחון התגברה בשנה האחרונה מגמה של גיבוש רעיונות למיזמים המשלבים פיתוחים טכנולוגיים חדשניים בתצוגות הקבע.

הטמעת פיתוחים טכנולוגיים כגון יישומוני [אפליקציות] מציאות רבודה, טכניקות הולוגרמה, אנימציה, תלת-ממד וכיו"ב עשויה להוסיף נופך דינמי ואטרקטיבי לתצוגות הקבע, למתג אותן כ"מנחילות מורשת באמצעים דיגיטליים" ובכך לתרום להגברת חשיפתם לציבור.

הפעילות הענפה של היחידה בתווך הדיגיטלי, שהוצאה עם פרוץ מגפת הקורונה, והצורך ההולך וגובר בהטמעת טכנולוגיות חדשות בתצוגות עולים בקנה אחד עם אמנת השירות של היחידה אשר קובעת כי: "יחידת המורשת והמוזיאונים עוסקת בפיתוח מתמיד של שיפור חוויית המבקר (תצוגות, הדרכה, טכנולוגיה ואמצעי המחשה)".

השנה החל תהליך של הטמעת יישומון המציאות הרבודה Artive בתצוגת הקבע במוזיאון לח"י. היישומון פותח עבור מוזיאון וינאי המקדם אומנים שמוסיפים ממד דינמי ליצירות האומנות הדוממות שלהם באמצעים טכנולוגיים. יצירות מסוג זה מוצגות בגלריה הסמוכה למוזיאון, ודרכה התוודע צוות המוזיאון ליישומון.

השימוש ביישומון נעשה באמצעות הטלפון החכם, כאשר המבקרים מורידים את היישומון למכשירי הסלולר האישיים שלהם, מכוונים את הטלפון לעבר מוצג דומם ולנגד עיניהם "המוצג מתעורר לחיים" ומתמלא בתנועה, צבע וצליל.

הטמעת Artive בתצוגת מוזיאון לח"י היא חידוש מרענן. אנו מקווים כי ביקור שיכלול אלמנט דיגיטלי, חווייתי ומותאם לקהל של היום ימשוך מבקרים חדשים לצד הוותיקים.

דוגמה לשימוש ביישומון בתצוגת המוזיאון

מוזיאון אסירי המחתרות ירושלים

"אחד על אחד" עם הסופר שמחה רז, יקיר ירושלים

"הרב אריה לוי היה אלוף הסיפורים וידע לספר סיפור בצורה מעניינת ובלתי רגילה", וזו הייתה נקודת חיבור חזקה בין השניים. כפי ששמחה אומר, זה אחד הדברים הבולטים שלמד ממנו - לספר סיפורים.

שמחה סיפר שאחד הדברים שאפיינו בצורה בולטת את הרב הוא המבקרים הרבים שהגיעו לביתו. "על הרב אריה צבאו אנשים יומם ולילה, יומם וגם בלילה". לעיתים אף היו מגיעים אל הרב לוי אנשים חשובים עם בעיות משפחתיות של שלום בית - ואלה בחרו להגיע בלילה כשהכול ישנים כדי שאנשים לא יגלו שהם חווים קשיים בבית. יום אחד, מספר שמחה, הוא הגיע לבקר את הרב, והרב ביקש ממנו לבוא בפעם אחרת אם זה לא דחוף, וזאת אף שחדרו היה ריק ולא היה בו איש. הרב הסביר שהוא רוצה להיות פנוי בעת יציאת נשמתו של חבר מקורב אליו, מה שאמור לקרות בזמן הקרוב. הרב אמר לשמחה כי הוא מעדיף שכשידברו, הוא יהיה כולו שלו ללא הסחות, ולכן העדיף לדחות את השיחה עימו למועד אחר. "הרב אריה, המעלה שלו כשהוא ישב עם מישהו [הוא] היה כולו שלו, של אותו אדם באותו רגע... כולו נתון לבן אדם וזה היה הייחוד שלו..."

עם איחוד ירושלים במלחמת ששת הימים ביקש הרב משמחה להשיג לו אישור ממנוחם בגין לבקר בכותל. הרב לא אהב לבקש טובות בשביל עצמו, הוא העדיף תמיד לבקש טובות בשביל אחרים. שמחה מספר: "מוצאי שבת יש עוד האפלה, אני מוצא את הכתובת של בגין, דירת שני חדרים, נוקש על הדלת, הוא פותח, אני מציג את עצמי, אני באתי בשליחות רבנו. הוא מדבר אלי בלשון מליצית כדרכו: 'היכנס נא, היכנס נא...' אני נכנס, אמרתי 'בשליחות רבנו, נפשו כלתה לבקר בכותל והדרך חסומה. הוא ביקש אולי כבודו יוכל לעזור', אני זוכר אז ממש לנגד עיניי, נעמד בגין דום, והוא אומר לי בלשון מליצית: 'משאלתו של רבנו פקודה היא עבורי'. ובנוכחותי מצלצל לאקסלרוד, שהיה אז סגן ראש עיריית ירושלים, לסדר לרב אריה תחבורה לקחת אותו. למעשה, כאשר הרב לוי נכנס לגיף שארגנו לו כדי להגיע, ראה אותו אסיר לח" לשעבר וביקש להצטרף. וכיוון שלא היה מקום, ויתר הרב על מקומו בגיף כי 'מגיע לו מפני שהוא היה מהאנשים של הרב סגל שתקעו בשופר'. בסופו של דבר הרב השתכנע שלא לוותר ונסע בגיף לכותל". שמחה עצמו לא נסע איתו.

הרב אריה לוי נפטר ביום ט' בניסן ה'תשכ"ט - 28 במרס 1969. שמחה מספר שלהלוויה שלו הגיעו כמה אלפים. לאחר מותו של הרב החל שמחה לכתוב עליו. תחילה כתב מזיכרונותיו כל מיני סיפורים על הרב ופרסם אותם בשבועון המצויר למשפחה "פנים אל פנים". ההתעניינות בכתבה הייתה רבה ושמחה נשאל, "מדוע לא תמשיך לכתוב?" בעקבות זאת החל לראיין אנשים אחרים על אודות הרב ומשם החלה כתיבת הספר הראשון עליו.

סיפורים מיוחדים נוספים על הרב, פרי עטו של שמחה, תוכלו לקרוא בשני הספרים על קורות הרב, וכן ספר פירושים של הרב לוי על מסכת אבות, ששמחה כתב (1997) בשם "ר' אריה היה אומר". כמו כן, אנו ממליצים לצפות בהקלטת הזום של המפגש - "ערב לכבודו של הסופר יקיר ירושלים שמחה רז", שהתקיים בתאריך 25 באוגוסט 2021 וההקלטה שלו נמצאת ביוטיוב. אפשר ללחוץ כאן כדי לצפות בהקלטה.

למעלה מ-25 שנה נהג הרב אריה לוי הידוע בכינויו "הצדיק הירושלמי" או "אבי האסירים" לבקר בשבתות ובחגים את האסירים בבית הכלא המרכזי בירושלים. ר' אריה התמסר לאסירים וראה בקשר עימם שליחות. הוא אהב את האסירים כבנים והם החזירו לו אהבה וראו בו אב. הפגישות עם ר' אריה התקיימו בתא 29, תא אסירים שהוסב לבית כנסת, שם היה מתפלל עם האסירים, מקשיב להם ומנחם אותם. לר' אריה היה ידיד צעיר - שמחה רז, שלימים היה לסופר מפורסם.

שמחה רז כתב ספרים רבים והבולטים שבהם "איש צדיק היה" ו"צדיק יסוד עולם" שיוחדו לחייו ופועלו של הרב אריה לוי. ספרים אלה הם נדבך מרכזי בהנצחת זכרו של הרב אריה לוי. השנה הגיע שמחה לגיל 90 ואף זכה לקבל את אות "יקיר ירושלים".

לרגל האירוע קיימו ביחד עם מדרשות חברון וראשית ירושלים אירוע בזום לכבודו שבמהלכו זכינו לשמוע מסיפורי המרתקים על אודות הרב לוי והקשר של שמחה עימו. השיחה התקיימה בביתו של שמחה בשכונת בית וגן שבירושלים ושודרה למשתתפים רבים ברחבי הארץ.

אנו מביאים לפניכם את עיקרי הדברים שנאמרו בריאיון המרתק עימו וכן במסגרת ההכנות לערב זה.

שמו המלא הוא שמחה זלמן רקובר, על שם סבו הרב שמחה מנדלבאום שבנה את ביתו בשנת 1927 צמוד לשכונת שיח גראח וקיווה שבעקבותיו יבואו יהודים רבים. במלחמת העצמאות (1947-1948) נהרס הבית לחלוטין אך בתקופה שירושלים הייתה עיר חצויה (1948-1967) היה הצומת הסמוך ל"מעבר מנדלבאום", מעבר הגבול המפורסם בין ישראל לממלכת ירדן.

שמחה רז נולד בירושלים בשנת 1931, דור רביעי למשפחתו בירושלים. הוא למד בישיבת "מרכז הרב" והיה תלמידו של הרב צבי יהודה הכהן קוק, ולאחר מכן התגייס לחטיבת גולני. לאחר שחרורו הרצה מטעם גופים ממשלתיים שונים והיה למנהל "ברית עברית עולמית", ארגון שמטרתו להפיץ את השפה העברית ולהקים אולפנים לעברית בחוץ לארץ. במסגרת פעילותו יצא שמחה לשליחות בדרום אפריקה מטעם הפדרציה הציונית, שם ניהל את מערכת החינוך היהודית בקייפטאון. לאחר מכן החל ב"מפעל חייו" - כתיבת 28 ספרים ועריכה של רבים אחרים. לשמחה ולאשתו קולין נולדו בן ובת. בתו נפטרה בצעירותה.

את הרב אריה לוי פגש שמחה לראשונה בביתו כילד קטן בן 12. עד אז שמע על הרב מסיפורים, אך לא הכירו אישית. אביו של שמחה התמיד בלימוד דף גמרא יומי ובכל פעם שהיה מסיים מסכת היה עורך סעודת מצווה. באחת מסעודות המצווה התארח הרב לוי שהיה מקורב למשפחה. בסיום הארוחה ביקשה אימו של שמחה מבנה הצעיר שילווה את הרב לביתו בנחלאות. בהליכתם שוחחו על זה שקיים סעודת מצווה לציון המצווה שאביו של שמחה עשה הוא סגולה לחוטאים. שמחה ממשיך ומספר: "זאז הוא אומר לי... 'היכנס אלי'. אני לקחתי את הדברים ברצינות, הייתי ילד בן 12. ומאז כל אימת שהייתי עובר ליד נחלאות, מקום מגוריו שהיה חדר, חדרון, רגלי משכו אותי ונכנסתי אליו וככה ביקרתי אצלו למעלה מ-200 פעם".

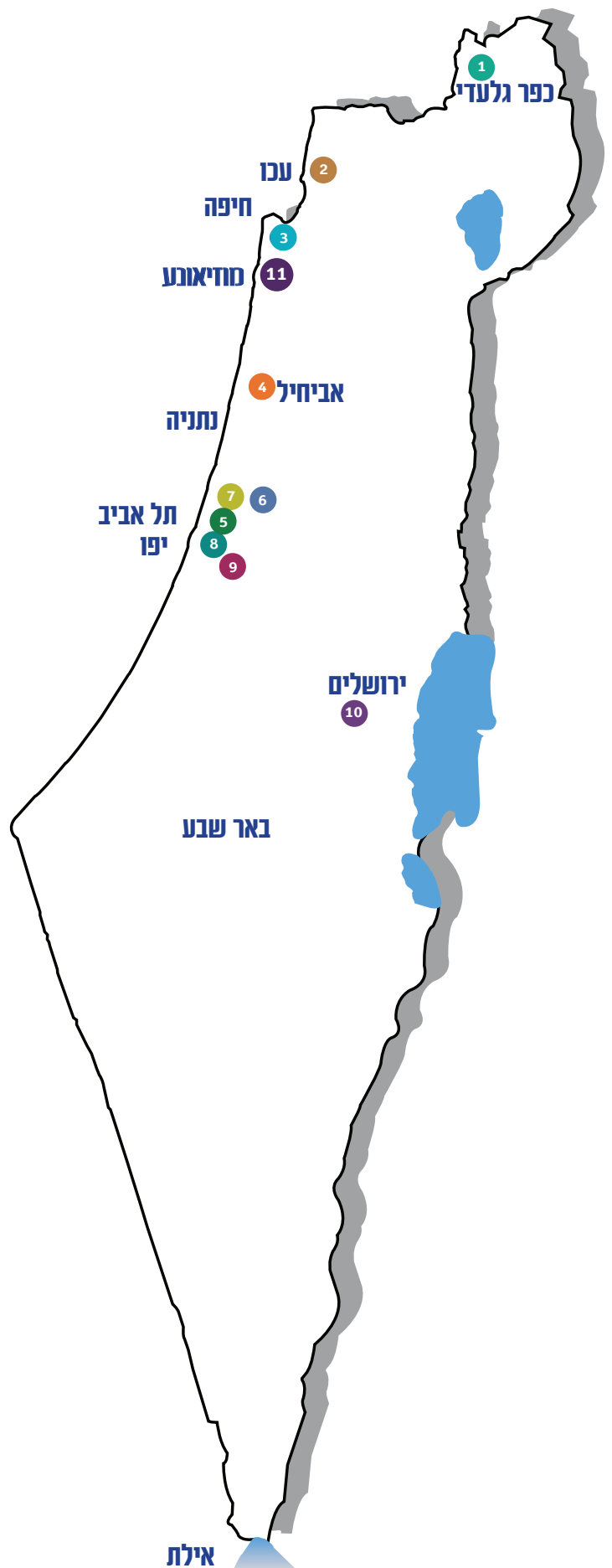
יורם טמיר מנהל מוזיאון אסירי המחתרות י-ם (מימין) ושמחה רז בהכנות לאירוע. צילום: הדר קמון

צוות המוזיאון שמח על ההזדמנות להעמיק את הקשר עם שמחה רז וליהנות מקבלות הפנים החמימות של האיש היקר.

כתבה: אביגיל רוזנשטיין

מפת המוזיאונים

- 1 מוזיאון בית "השומר"
- 2 מוזיאון אסירי המחתרות עכו
- 3 מוזיאון ההעפלה וחיל הים ע"ש דוד הכהן
- 4 מוזיאון בית הגדודים
- 5 מוזיאון ה"הגנה" ע"ש אליהו גולומב
- 6 מוזיאון בית הפלמ"ח
- 7 מוזיאון האצ"ל
- 8 מוזיאון האצ"ל בתש"ח ע"ש עמיחי פאגלין (גידי')
- 9 מוזיאון לח"י ע"ש אברהם שטרן ('איר')
- 10 מוזיאון אסירי המחתרות ירושלים
- 11 מוזיאונע

מוזיאון בית הפלמ"ח

- כתובת: חיים לבנון 10, רמת אביב, ת"א.
- טלפון מחלקת הזמנות: 03-5459800
- Waze: בית הפלמח, חיים לבנון 10, תל - אביב - יפו.
- דוא"ל מחלקת הזמנות: palmach_reservation@mod.gov.il
- פתוח ראשון - שישי. שבת: סגור.
- הביקור במוזיאון בתיאום בלבד.

מוזיאון בית "השומר"

- כתובת: קיבוץ כפר- גלעדי. טלפון: 04-6941565.
- Waze: מוזיאון בית השומר, כפר גלעדי.
- דוא"ל: hashomer_museum@mod.gov.il
- שעות פתיחה: ראשון - חמישי: 8:00 - 16:00. שישי: בתיאום מראש לקבוצות מעל 50 איש. שבת: סגור.

מוזיאון האצ"ל

- כתובת: המלך גורג' 38, תל - אביב.
- טלפון: 03-5253307 / 03-5284001
- Waze: מוזיאון האצ"ל, המלך גורג' 38, תל אביב - יפו
- דוא"ל: Etzel_Museum@mod.gov.il
- שעות פתיחה: ראשון-חמישי: 8:00 - 16:00. שישי-שבת: סגור.

מוזיאון אסירי המחתרות - עכו

- כתובת: רחוב ההגנה 10, עכו העתיקה.
- טלפון: 04-9911375
- Waze: מוזיאון אסירי המחתרות, עכו
- דוא"ל: Hdakko_Museum@mod.gov.il
- שעות פתיחה: ראשון - חמישי: 8:00 - 16:30. שישי: בתיאום מראש לקבוצות מעל 30 איש. שבת: סגור.

מוזיאון האצ"ל בתש"ח ע"ש עמיחי פאגלין (גידי)

- כתובת: נחום גולדמן 2, גן צארלס קלור, טיילת תל אביב - יפו.
- טלפון: 03-5172044 / 03-5177180
- Waze: חניון בית האצ"ל
- דוא"ל: etzel48_museum@mod.gov.il
- שעות פתיחה: ראשון - חמישי: 8:00 - 16:30. שישי - שבת: סגור.

מוזיאון ההעפלה וחיל הים ע"ש דוד הכהן

- כתובת: רחוב אלנבי 204, חיפה.
- טלפון: 072-2798030
- Waze: ההגנה 65, חיפה.
- דוא"ל: haapala.mus@gmail.com
- שעות פתיחה: ראשון - חמישי: 10:00 - 16:00. שישי: בתיאום מראש לקבוצות מעל 30 איש. שבת: סגור.

מוזיאון לח"י ע"ש אברהם שטרן ("יאיר")

- כתובת: אברהם שטרן 8, שכונת פלורנטין, תל - אביב.
- טלפון: 03-6820288 / 03-6837582
- Waze: מוזיאון בית יאיר אברהם שטרן, אברהם שטרן 8, תל אביב - יפו
- דוא"ל: Lehi_Museum@mod.gov.il
- שעות פתיחה: ראשון - חמישי: 8:00 - 16:00, שעות ערב וימי 1 בתיאום מראש לקבוצות מעל 25 איש. שבת: סגור.

מוזיאון בית הגדודים

- כתובת: רחוב בן גוריון, מושב אביחיל.
- טלפון: 09-8822212, 09-8629240
- Waze: בית הגדודים, מושב אביחיל
- דוא"ל: Hagdudim_Museum@mod.gov.il
hagdudim.museum@gmail.com
- שעות פתיחה: ראשון - חמישי: 8:30 - 16:00. שישי: בתיאום מראש לקבוצות מעל 30 איש. שבת: סגור.

מוזיאון אסירי המחתרות - ירושלים

- כתובת: משעול הגבורה 1, מגרש הרוסים, ירושלים.
- טלפון: 02-6233166 / 02-6233167
- מספר הפקס 02-6250651
- Waze: עיריית ירושלים, חניון ספרא (חניון בתשלום)
- דוא"ל: Hamachtarot_Jerusalem@mod.gov.il
- שעות פתיחה: ראשון - חמישי: 9:00 - 17:00, שעות ערב וימי 1 בתיאום מראש לקבוצות מעל 25 איש. שבת: סגור.

מוזיאון "ההגנה" ע"ש אליהו גולומב

- כתובת: שדרות רוטשילד 23, תל - אביב.
- טלפון: 03-5600809 / 03-5608624
- דוא"ל: Hagana_Museum@mod.gov.il
- Waze: רוטשילד 23 תל - אביב
- שעות פתיחה: ראשון - חמישי: 8:00 - 16:00. שישי-שבת: סגור.

משרד הביטחון - אגף משפחות, הנצחה ומורשת
יחידת המורשת והמוזיאונים